

KS. JÓZEF HOMERSKI

„PANUJĄCY” Z BETLEJEM

(INTERPRETACJA PERYKOPY Mich 5, 1-5)

Cytat z Księgi Micheasza w Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa (por. Mt 2, 6) sprawił, że prorok z Moreszet¹ stał się niemal tak sławny, jak współczesny mu Izajasz, którego pieśń o Emmanuelu tenże ewangelista przytoczył w całości (por. Mt 1, 23). Biorąc za przedmiot naukowych rozważań wyrocznię Mich 5, 1-5, której fragment mieści się we wspomnianej wyżej Ewangelii, będziemy ją analizować głównie pod kątem treści teologicznej (I) i jej znaczenia dla Starego i Nowego Testamentu (II).

I

Tekst Mich 5, 1-5 należy do bardzo dyskutowanych perykop biblijnych. Dyskusje te toczą się przeważnie wokół tła historycznego oraz autentyczności tej wyroczni².

1 Hebrajski wyraz: *hammorašti* (od: *mōrašāh* = posiadłość) oznacza mieszkańca miejscowości Moreszet. Zwykle miejscowość tę identyfikuje się z Moreszet-Gat (dziś Tell el-gudeideh), osiedlem położonym w Szeferi, uzależnionym od filistyńskiego miasta Gat. Zob. J. S i m o n s. *The Geographical and Topographical Texts of the Old Testament*. Leiden 1959 s. 446 (§ 1338).

2 Źródłem dyskusji nad tymi właśnie dwoma problemami, nie tylko w odniesieniu do perykopy Mich 5, 1-5, ale do każdej niemal teologicznie ważnej wyroczni, należy szukać w dwóch przesłankach, którymi kierują się zazwyczaj egzegeci o nastawieniu hiperkrytycznym:

a) Prorocy głosili wyrocznie mające charakter gróźb oraz zapowiedzi kar i nieszczęść. Obietnice zaś zbawcze pochodzą z czasów niewoli lub po niewoli.

b) Każdą wyrocznię prorocką warunkowały wydarzenia historyczne i one są znakiem jej autentyczności. Trudności w ustaleniu tła historycznego oraz okoliczności, czasu i miejsca przemawiają przeciw jej autentyczności

1. Gdy chodzi o tło historyczne tekstu Mich 5, 1-5, wydaje się, że wydarzenia czasów króla judzkiego Ezechiasza (727-699), a zwłaszcza ostatni okres jego rządów, były najbardziej odpowiednią chwilą powstania tej wyroczni. Całkowicie proasyryjska polityka Achaza, ojca króla Ezechiasza, nie tylko nie przyniosła nic dobrego sąsiadom Judy, przede wszystkim zaś bratniemu królestwu Izraela (por. 2 Krl 15, 29), ale z samego państwa judzkiego uczyniła dobrowolnego wasala Asyrii („jestem twoim sługą i synem” — 2 Krl 16, 7). Jeszcze większe szkody wyrządziły temuż królestwu dwie koalicje antyasyryjskie, do których należał król judzki (ostatnią zorganizował sam król Ezechiasz)³. Spowodowały one w konsekwencji dwie dotkliwe inwazje asyryjskie; jedną za Sargona II w latach 711-710 (por. 2 Krl 18, 13-16) i drugą, daleko bardziej upokarzającą, za Sennacheryba w 701 r. Toteż nic dziwnego, że w tych czasach wojen i rabunków tęskniono za pokojem i za takim władcą, który by nie tylko zapewnił ludowi Bożemu poczucie bezpieczeństwa i sprawiedliwości (por. Iz 7, 14; 8, 23-9, 6; 11, 1-10), ale także umiał go spokojnie prowadzić do wytkniętego przez Boga celu. Fakt, że Bóg niespodziewanie upokorzył armie asyryjskie Sennacheryba (por. 2 Krl 19, 35-37), spotęgował jeszcze te tęsknoty; wzbudził też nadzieję i dał niejako gwarancję, że heroiczna wiara w Jahwe, do której nawoływał prorok Izajasz (por. 2 Krl 19, 20-34; Iz 7, 9b), może przynieść nowy porządek w świecie. Dlatego wydaje się, że te właśnie czasy stanowią faktyczne tło wyroczni Mich 5, 1-5.

2. Patrząc na treść Księgi Micheasza nietrudno zauważyć, iż dzieli się ona na dwie zasadnicze części: rozdz. 1-5 i 6-7. Wyrocznie części pierwszej są tak skomponowane, że pierwsze trzy rozdziały mają charakter gróźb, zaś następne dwa (4-5) zawierają obietnice. Obietnice te są ze sobą tak powiązane, że tworzą charakterystyczny dwuaspektowy układ chiastyczny. Zapowiadana przyszłość (perspektywa eschatologiczna) ma na uwadze z jednej strony ludzi oddanych Jahwe (4, 1-5), z drugiej zaś Jego wrogów (5, 8-14). Centrum tego układu stanowią wiersze, w których najpierw jest mowa o cierpieniach ludu Bożego (4, 9-12) i upokorzeniu jego władcy (4, 13-14) — aspekt negatywny, a następnie o pojawieniu się Panującego, progresywnej stabilizacji czasów mesjańskich i upadku nieprzyjaciół ludu Bożego (5, 1-5) — aspekt pozytywny. Pery-

³ O dwóch rewoltach króla Ezechiasza przeciw Asyrii i przebiegu wypraw Sargona II oraz Sennacheryba do Palestyny zob.: B. M a z a r. *The Campaign of Sennacherib in Judea*. IEJ 2:1953 s. 170-175; H. H. R o w l e y. *Hezekiah's Reform and Rebellion*. BJRL 44:1961 s. 395-431; C. S c h e d l. *Textkritische Bemerkungen zu den Synchronismen der Könige von Israel und Judah*. VT 12:1962 s. 88-119; E. V o g t. *Sennacherib und die letzte Tätigkeit Jesaias*. Bb 47:1966 s. 427-437; J. S i e v i. *Wie es zur Zeit des Propheten Micha in Judah aussah. Situation und geistiger Hintergrund des Auftretens des Propheten*. BuK 25:1970 s. 102 n.

kopa zatem Mich 5, 1-5 w pierwszej części Księgi Micheasza pełni rolę wyjątkową. Po groźbach i zapowiedzi sądu Bożego, poprzedzających czas zbawienia, roztacza przed słuchaczami (i czytelnikiem) wizję spokojnych, wolnych od grozy nieprzyjaciół czasów mesjańskich z postacią idealnego Władcy-Pasterza.

Wielu krytyków uważa, że tekst Mich 5, 1-5 pochodzi z czasów niewoli lub po niewoli babilońskiej. W ich przekonaniu autorem tego tekstu jest ostateczny redaktor Księgi Micheasza. Badania struktury całej Księgi, odkrywające w niej paralelnie zestawione groźby i obietnice, starają się uzasadnić jego późne pochodzenie⁴. Ramy artykułu i jego cel nie pozwalają wchodzić w szczegóły dyskusji na ten temat. Wystarczy tylko stwierdzić, że stanowisko owych krytyków jest jedynie dość rozpowszechnioną hipotezą. Wielu bowiem współczesnych egzegetów mimo trudności, jakie sprawiają zwłaszcza wiersze: 2 i 4b-5a, uważa, iż przytaczane racje nie są na tyle przekonujące, żeby perykopie Mich 5, 1-5 należało odmówić autorstwa Micheaszowego⁵.

3. Tekst omawianej wyroczni brzmi następująco:

1 Ty zaś Betlejem Efrata⁶

jesteś zbyt małe⁷, żeby się liczyć pośród rodów Judy,

z ciebie mi wyjdzie Panujący w Izraelu,

a Jego pochodzenie od początku, od dni wieczności.

2 Dlatego [Jahwe] wyda ich do czasu,

4 Por. B. Renaud. *Structure et attaches littéraires de Michée IV-V*. Paris 1964 s. 86-100; J. T. Willis. *The Structure of the Book of Micah*. SEA 34: 1969 s. 5-42; J. Coppens. *Le cadre littéraire de Michée V, 1-5*. W.: *Near Eastern Studies in Honour of W. F. Albright*. Baltimore 1971 s. 57-62; T. Lescow. *Redaktionsgeschichtliche Analyse von Micha 1-5*. ZAW 84: 1972 s. 46-85.

5 Por. P. Szeffler. *Księga Micheasza*. PST XII/1 365; C. Schedl. *Geschichte des Alten Testaments*. Bd. 4: *Das Zeitalter der Propheten*. Innsbruck—Wien—München 1962 s. 286-291; A. Deissler. *Michée*. PUBib VIII 1/2 299; L. Krinetzki. *Die Gerichts- und Heilsbotschaft des Propheten*. BuK 25: 1970 s. 104-106.

6 Wyraz „Efrata” (*ʿefrāṭāh* lub w formie skróconej: *ʿefrāt*) pochodzi od czasownika *fārāh* (= być płodnym, owocować) i oznacza okolicę urodzajną. Termin ten można uważać albo za synonim nazwy „Betlejem” (*bēt-lehem* = dom chleba) w oparciu o 1 Krn 2, 19 i 4, 4 (mowa o Efracie, żonie Kaleba a matce Chura, ojca Betlejem), albo za nazwę jednego z rodów zamieszkujących Betlejem. Tekst bowiem 1 Sm 17, 12 nazywa Jessego, ojca Dawida, efratejczykiem z Betlejem (por. także Rt 1, 2).

7 Hebrajski zwrot: *šāʾir liḥjōt bʿ* (= dosł.: małe, by być [żeby się liczyć] między) można też oddać przymiotnikiem „najmniejszy”. Por. J. A. Fitzmyer. *Le as a Preposition and a Particle in Micah 5, 1 (5, 2)*. CBQ 18: 1956 s. 10-13.

Wielu egzegetów ostatnią spółgłoskę nazwy „Efrata” — *he* — łączy z wyrazem następnym, otrzymując w ten sposób tekst: *ʿefrāt haššāʾir*, który należy przełożyć: „Efrata jesteś najmniejszy”.

kiedy porodzi mająca porodzić.

Wtedy pozostali Jego bracia powrócą do⁸ synów Izraela.

³ Stanie i będzie paść mocą Jahwe,

w majestacie imienia Jahwe, swojego Boga.

I będą mieszkać [bezpiecznie],

gdyż wtedy stanie się wielki aż po krańce ziemi.

^{4a} Ten będzie pokojem.

^{5b} I ocali nas od Asyrii,

gdy [ta] wtargnie do naszego kraju

^{4b} Asyria, gdy wtargnie do naszego kraju

i kiedy wkroczy do naszej ziemi⁹,

c wzbudzimy przeciw niej siedmiu pasterzy

i ośmiu książąt ludu.

^{5a} I będą paść kraj Asyrii mieczem

i krainę Nimroda pałaszem.

5, 1 — Najbliższy kontekst powyższych słów Micheasza stanowi w. 4, 14. Smutnej rzeczywistości, jaką stanowiło upokorzenie Jerozolimy (*bat-g'dūd* = córka tych, którzy z żalu lub z rozpaczyny zadawali sobie rany) i znieważenie jej władcy (sędzia Izraela), prorok przeciwstawia przyszły, nowy stan rzeczy. Betlejem, które z powodu małej liczby mieszkańców ledwie liczyło się wśród rodów (*'elef* = 1. tysiąc; 2. ród, plemię; 3. okolica, obszar) pokolenia Judy, w planach Jahwe więcej znaczy niż miasto stołeczne Jerozolima.

„Z ciebie mi wyjdzie Panujący w Izraelu” — Partykuła *l'* z zaimkiem 1. os. lp (*li* = dosł.: dla mnie) ma podwójne znaczenie. Najpierw zwraca uwagę, że pojawienie się Panującego w Izraelu będzie wyrazem Bożej wszechmocy i znakiem zbawczej interwencji Jahwe. Dzieje narodu wybranego świadczą o tym, że Bóg osobiście powoływał wielkich mężów, przywódców ludu Bożego, jak Mojżesza, sędziów, proroków itp. Od wydarzeń pod Synajem naród wybrany miał świadomość, że ta wyjątkowa forma opieki Bożej będzie trwać aż do chwili, gdy zjawi się ktoś na miarę drugiego, nowego Mojżesza (por. Pwt 18, 15). Słowo *li* akcentuje ten właśnie aspekt opieki Bożej. Zwrot oddany słowami: „jesteś zbyt małe, żeby się liczyć” służy jedynie do podkreślenia, że Bóg nie potrzebuje ziemskich wielkości do przeprowadzenia swoich wielkich planów (por. 1 Kor 1, 27). Partykuła *le* z zaimkiem 1. os. lp mówi jeszcze, że Panujący będzie kimś bardzo bliskim Jahwe, będzie całkowicie oddany Jego woli i Jemu podporządkowany, a równocześnie będzie znakiem Bożej obecności wśród ludu Bożego. Niezależnie od tego, czy Micheasz znał proroctwo Iz 11, 1, w którym występuje czasownik „wyjdzie” (*jēšē'*

⁸ Proponuje się: *'el*, zamiast (TM): *'al* (= nad, przeciw).

⁹ W oparciu o przekład grecki LXX proponuje się: *be'adematēnū*. zamiast (TM): *be'armenotēnū* (= w naszych pałacach).

od *jāsā'* = wyszedł), czy też nie, ważne jest, że obaj prorocy posługują się nim w odniesieniu do kogoś, kto będzie pochodził z Betlejem. Stwierdzenie to ma duże znaczenie. Wskazuje bowiem, iż Micheasz, podobnie zresztą jak Izajasz, nie wiązał pochodzenia zapowiadanego Panującego z królewską linią w Jerozolimie, lecz z miejscem, z którego wywodził się protoplasta tej linii — Dawid. Stamtąd oczekiwał on spadkobiercy obietnic danych Dawidowi (por. 2 Sm 7, 10-16 — warto zauważyć, że w w. 12 występuje ten sam wyraz *jēšē'*).

Zapowiadany przez proroka reprezentant Jahwe z Betlejem jest obdarzony tytułem *mōšēl* (imiesłów *qal* od czasownika *māšāl* = rządził). Wyraz ten oznacza panującego i w swej treści bardziej sugeruje brak rozgłosu, skromność i prostotę niż termin *nāšī'* (= książę). Podobnie też jak ten ostatni nie uległ deprecjacji w ciągu dziejów i pozostał tytułem, z którym wiązano nadzieję przyjścia idealnego władcy według serca Bożego (por. Jr 30, 21).

Wielkość postaci mającego przyjść Panującego w Izraelu określa zdanie: „Jego pochodzenie od początku od dni wieczności”. Zamiast spodziewanego wyrazu *tōlādāh* (= pochodzenie; od słowa *jālad* = zrodził) pojawia się rzadki termin *mōšā'ōt* (tylko w lm = pochodzenie; od słowa *jāsā'* = wyszedł), którego teksty św. używają również na określenie wschodu słońca (por. Ps 19, 7; 65, 9; 75, 7 itd.). Znaczenie wyrazu *miqqedem* (dosł.: ze wschodu) determinuje następny zwrot: *mimē 'ōlām* (= od dni wieczności) i każe mu nadać znaczenie: „od początku”. Wyrażenia *miqqedem* oraz *mimē 'ōlām* są dość ogólne i same przez się nie zakładają zbyt odległego czasu. To kontekst każe im nadać sens odległej perspektywy pochodzenia Panującego. Zwolennicy interpretacji opartej na kryteriach religii porównawczych usiłują szukać w powyższych sformułowaniach proroka aluzji do kultu monarchy, na podobieństwo Egiptu czy Babilonii. Egzegeci, którzy uważają, że rozdz. 4-5 u Micheasza pochodzą z czasów po niewoli, znajdują w tekstach biblijnych tych czasów prawie identyczne zwroty (np. Pwt 32, 7; Iz 63, 9. 11; Am 9, 11; Ml 3, 4). To utwierdza ich w przekonaniu, że wyrocznia Mich 5, 1-5 pochodzi z tego właśnie okresu. Jednak tego rodzaju argumentacja nie przekonuje. Nie wynika bowiem z tekstu, lecz tekst podporządkowuje z góry powziętym założeniom co do czasu jego powstania.

Na marginesie tej analizy w. 1 warto jeszcze zauważyć, że wielu komentatorów jest zdania, iż wzmianka o pochodzeniu Panującego z Betlejem kryje w sobie niewyraźną aluzję do Jego funkcji pasterskiej, bo Dawid pochodzący z tej samej miejscowości, zanim został wybrany na króla Judy, był pasterzem (por. 1 Sm 16, 11-13; 2 Sm 7, 8). Tego rodzaju sugestia widzi zbyt wiele w w. 1 i byłaby nie do przyjęcia, gdyby nie fakt, że w w. 3 jest o tym wyraźna wzmianka.

5, 2 — „Dlatego” (*lākēn*). — W terminologii prorockiej wyraz ten oznacza rozpoczynającą się wyrocznię niepomyślną (*Unheilswort*), zapowiedź kary. Prorok kary tej nie precyzuje. Mówi tylko ogólnie: „wyda ich” (*jitt'nēm*). Czasownik *nātan* (= dał, wydał) z zaimkiem 1. os. Im w tekstach ST bardzo często służy na określenie niewoli (por. 2 Krl 21, 14; Mich 6, 16; Iz 42, 24 itd.). Kontekst historyczny wskazywałby na niewolę asyryjską. Wydaje się jednak, że chodzi tu raczej o karę w ogólności, która, jak z dalszej wypowiedzi proroka wynika, będzie mieć charakter doświadczenia oczyszczającego, trwającego tylko pewien czas.

„...kiedy porodzi mająca porodzić” (*jōlēdāh jālādāh*). — Nie ulega wątpliwości, że chodzi tu o matkę ziemską mającego nadejść Panującego z Betlejem. Dyskutuje się jednak, z kim prorok ją identyfikował. Kogo miał na myśli? Egzegeci, którzy w oparciu o wypowiedź Mich 4, 9-10 uważają że tekst wyroczni pochodzi z czasów po niewoli, wyrażają przekonanie, że ową rodzącą jest córka Syjonu, czyli naród wybrany. Ów sens kolektywny (*corporate personality*) potwierdza ich zdaniem wyrocznia Iz 66, 7-9; w której również pojawia się idea wspólnoty rodzącej nowy lud Boży. W tym rozumieniu wyraz *jōlēdāh* oznaczałby pokolenie Judy, które wyda Mesjasza¹⁰. Wydaje się, że o wiele bardziej przekonujące jest zdanie tych, którzy przypisując tę wyrocznię Micheaszowi, umieszczają tę wypowiedź w czasie i środowisku odpowiadającym działalności tegoż proroka. Ich zdaniem wyrażenie *jōlēdāh jālādāh* (= rodząca porodzi) stanowi aluzję do słynnego proroctwa Iz 7, 14, ogłoszonego w czasie wojny syro-efraimskiej. W proroctwie tym jest zdanie: „Panna porodzi (*joledet* = dosł.: jest rodząca) syna i nada mu imię Emmanuel”. Izajasz nieco później wygłosił inne proroctwo, w którym pojawiły się znów podobne słowa: *jeled jullad lānū* (= dziecię narodziło się nam — Iz 9, 5). Kiedy się więc czyta zapowiedź Micheasza o matce mającego nadejść Panującego, ujętą w słowa: *jōlēdāh jālādāh*, i zestawia z wypowiedziami Izajasza, trudno nie zauważyć nie tylko oczywistego podobieństwa słów, ale także ich wzajemnej zależności. Przypuszczenie to potwierdza fakt, że właśnie w tym czasie, gdy Micheasz zapowiadał nadejście Panującego z Mającej Porodzić, żyjący jeszcze Izajasz głosił trzecią z rzędu i ostatnią swą pieśń o Emmanuelu — „gałazce, która wyjdzie z pnia Jessego” (Iz 11, 1), w której, jak już wyżej była o tym mowa, występuje słowo *jēšē'* pochodzące od tego samego źródłosłowa co terminy wyroczni Micheasza: *jēšē'* oraz *mōsū'otāw* (5, 1). Można więc z całą pewnością przyjąć, że Micheasz mówiąc o Mającej Porodzić miał na myśli osobę, o której mówił Izajasz, tj. Matkę Emmanuelu. Brak przedimka (*jōlēdāh* zamiast *hjjōlēdāh*) daje się wytłumaczyć tym,

¹⁰ Por. Renaud, jw. s. 71 n.

że styl wypowiedzi w tego rodzaju wyroczeniach ma raczej charakter tajemniczych aluzji aniżeli wyraźnych twierdzeń. Nie można jednak nie zauważyć znamienego faktu, że tak w tekście Mich 5, 1-2, jak również u Iz 7, 14; 9, 5 i 11, 1 akcent spoczywa nie na Matce, ale na działaniu Jahwe, którego owocem jest powołanie do bytu Panującego-Emmanuela za pośrednictwem ziemskiej matki: Rodzącej-Panny. Podobnie jak w pieśniach o Emmanuelu Izajasza, nie ma również i u Micheasza żadnej aluzji do ziemskiego ojca Panującego.

„Wtedy pozostali Jego bracia powrócą do synów Izraela”. — Słowa te są trudne do interpretacji. Najpierw nie wiadomo, kogo prorok ma na myśli, gdy mówi o pozostałych Jego braciach. Wydaje się, że przez „Jego (czyli mającego nadejść Panującego) braci” należy rozumieć naród wybrany. Czy jednak słowa: „pozostali powrócą” oznaczają koniec schizmy, która zaczęła się ok. r. 730/29 przed Chr., czy powrót z niewoli (asyryjskiej? babilońskiej?), czy w ogóle nawrócenie się do Boga, w sensie, o jakim mówi np. Wj 35, 20-22, trudno rozstrzygnąć. Niemniej jednak to ostatnie przypuszczenie wydaje się najbliższe myśli proroka¹¹. Pewne wątpliwości budzi wyrażenie „synowie Izraela”. Czy chodzi tu o cały naród wybrany, czy też o pokolenie Judy (por. Mich 1, 9; 3, 1. 9)? Przyjmując Micheaszowe autorstwo wyroczeni, ogólnie uważa się, że stoi ona w łączności z tą wypowiedzią Izajasza, w której występuje syn jego noszący symboliczne imię *š'ār jāšûb* (= reszta powróci — Iz 7, 3). W tej supozycji Micheasz zapowiada, iż przyszły Panujący zjednoczy cały naród wybrany, tworząc zeń jeden lud Boży (w sensie Ez 37, 21-22).

5, 3 — Przyszły Władca stanie na czele swego ludu jako pasterz. Czasownik *'amad* (= stanął, powstał) suponuje przywództwo i ma to samo znaczenie, jakie występuje w tekście Iz 11, 10 w odniesieniu do Potomka Jessego. Prorok Micheasz mówi, że ów zapowiadany Przywódca narodu będzie „pasł” (*rā'āh*) swój lud. Nie ulega wątpliwości, iż we frazeologii starotestamentalnej zwrot ten oznacza prawdziwą władzę królewską (por. 2 Sm 5, 2; 7, 7; Ez 34, 24 itd.). Ów przyszły Pasterz-Król będzie pasł swój lud „mocą Jahwe” (*b'oz Jhwh*), czyli że całą swą wielkość i potęgę będzie zawdzięczał Bogu, w Bogu też będzie upatrywał źródła swej władzy (por. Ps 72, 12; 93, 11). Równocześnie zaś na Niego spłynie chwała, jaka okrywa Boga z tytułu Jego władztwa nad światem. Łączność między Nim a Jahwe — „jego Bogiem” — będzie tak ścisła,

¹¹ P. Zerafa, autor artykułu *Il resto di Israele nei profeti preesilici* (Ang 49 : 1972 s. 3-29), mimo iż omawia wyroczenie proroka Micheasza (s. 22 n.), na temat tekstu 5, 2 w ogóle się nie wypowiedział. Wprawdzie nie występuje tam interesujący go termin *š'ērīt* (= reszta), lecz *jeter* (= pozostały, reszta), jednak tak ważnym z punktu teologicznego wierszem, który zawiera synonim omawianego terminu, powinien się być zająć.

że Jego rządy będą wyrazem chwalebnej ingerencji Boga w dzieje ludzkie. On też będzie partycypował w królewskim majestacie (*big'ôn*) Boga rządzącego swoim ludem¹².

Czasownik *jāšab* (= mieszkał) oznacza stałe przebywanie na jakimś miejscu w poczuciu bezpieczeństwa. W czasach najazdów nieprzyjacielskich i deportacji, jakie miały miejsce w Palestynie w ostatnim 30-leciu VIII w. przed Chr., obietnica bezpiecznego zamieszkiwania była zapowiedzią nowej rzeczywistości. To poczucie bezpieczeństwa Micheasz opiera na mocy i potędze Króla-Pasterza, którego władza obejmuje cały świat — „aż po krańce ziemi”. Prorok mówiąc o wielkości owego Władcy mesjańskiego użył czasownika *gādal* (= był wielki), którym hagiografowie Starego Testamentu posługują się wówczas, gdy chcą mówić o wielkości i potędze Boga (np. Lb 14, 17; 2 Sm 7, 22. 26; Mal 1, 5 itd.) lub oznaczeniu i godności króla (np. Rdz 41, 40; 2 Sm 5, 10; Est 9, 4 itd.)¹³.

5, 4-5 — Pierwsze słowo w. 4: *w^hājāh zeh šālôm* można przełożyć dosłownie „i taki będzie pokój”. Jednak na podstawie kontekstu oraz podobnych wypowiedzi u innych proroków (np. Iz 9, 6; 11, 6-9; Zach 9, 10) zdanie to powinno brzmieć: „I ten będzie pokojem”¹⁴. Sens zatem tej wypowiedzi jest następujący: Władca-Pasterz, który wyjdzie z Betlejem, będzie źródłem i gwarancją pokoju.

Treść następujących wersetów jest bardziej przejrzysta, jeżeli się przyjmie proponowaną przez wielu egzegetów następującą kolejność: 5b; 4b. c; 5a. Wyrażają one przekonanie, że nieustannie pokojowi zagrażający wróg, którego uosobieniem jest Assyria, zostanie na pewno pokonany przez Króla pokoju, tj. Panującego z Betlejem. Słowa: „siedmiu pasterzy i ośmiu książąt” należy rozumieć jako zwrot prorocki, wyrażający ogólnie zdolność nowego ludu Bożego do przeciwstawiania się wrogowi Boga i pokoju. Wydaje się rzeczą niemal pewną, że przy redakcji tych wierszy dużą rolę odegrały wydarzenia historyczne ostatniego ćwierćwiecza VIII w., których prorok był naocznym świadkiem.

II

Egzegeza wyroczni Mich 5, 1-5 ukazuje, że Micheasz, zapowiadając nadejście Panującego z Betlejem, podał kilka takich Jego rysów, które

¹² Por. D. Kellermann. *G'h.* TWAT I 882; THAT I 332.

¹³ Por. R. Mosis. *Gādal*. TWAT I 944-955; THAT I 405. Niektórzy egzegeci, przyjmując poprawkę w tekście 2 Sm 7, 11, sądzą, że Micheasz nawiązywał w 5, 3 do słynnej obietnicy Natana o wiecznym tronie Dawida. Zob. Renaud, *iw.* s. 52.

¹⁴ Możliwość takiego przekładu potwierdza tekst Sdz 5, 5. Zob. W. Baumgartner. *Ras Schamra und das Alte Testament. II.* ThR 13:1941 s. 5.

stanowią konkretny wkład w obraz przyszłego Mesjasza, szkicowany przez proroków. Wielkość jednak tej wyroczni nie polega tylko na ukazaniu tych rysów. Znaczenie obietnicy Micheasza powiększają jeszcze dwa czynniki: jej pozycja wśród wyroczni tego typu ogłoszonych przez innych proroków oraz fakt, że jej istotny fragment został wykorzystany w formie cytatu przez autora Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa w odniesieniu do Jezusa Chrystusa.

1. Jednym z najbardziej charakterystycznych szczegółów wyroczni Mich 5, 1-5, będącym wyłączną jej własnością, jest wzmianka, iż Mesjasz będzie pochodził z Betlejem. W Nowym Testamencie nawiązuje do niej Ewangelia Janowa (7, 42). Otóż tę informację Micheaszową łączą egzegeci z pierwszym wierszem wyroczni Iz 11, 1-10. Różnica między tymi dwoma prorockimi wypowiedziami polega na tym, że Micheasz wskazując na miejscowość, z której będzie się wywodził Mesjasz, nie podaje bliższych danych dotyczących Jego ziemskiego pochodzenia. Izajasz natomiast informuje, że Mesjasza-Odrośli należy szukać w rodzie (pień, korzeń) Jessego. Porównując te dwie wypowiedzi, łatwo zauważyć, iż harmonizują one ze sobą i jakby się dopełniają, z tym że w wypowiedzi Izajasza można się łatwiej niż u Micheasza dopatrzeć aluzji do obietnicy proroka Natana o wiecznym tronie Dawida (2 Sm 7, 10-16). Ogólnie uważa się, że wyrocznia tak Mich 5, 1-5, jak i Iz 11, 1-10 powstały ok. 701 r. przed Chr., a więc mniej więcej w tym samym czasie. Mimo zbieżności w czasie i mimo faktu, że w obydwóch tych wyroczniach pojawia się ten sam źródłosłów *jāšā'*, trudno jest przyjąć, że obaj prorocy świadomie się uzupełniali. Wydaje się raczej, że obietnice Mich 5, 1-5 oraz Iz 11, 1-10 zostały ogłoszone niezależnie od siebie.

Mesjasz Micheasza jest przedstawiony jako monarcha, z tym że prorok obdarza Go oryginalnym tytułem *môšēl*. Znamienne jest jednak to, iż Micheasz wypowiada się w sposób bardzo tajemniczy o Jego pochodzeniu. Określa je bowiem słowami: *miqqedem mimê 'ólām*. Wprawdzie słowa te pojawiają się dość często w tekstach eschatologicznych u proroków w różnych okresach czasu (np. Am 9, 11; Mich 7, 14. 20; Iz 23, 7; 63, 9. 11; Hab 1, 12; Mal 3, 4; Ps 74, 12 itd.), żaden jednak prorok nie odniósł ich do osoby Mesjasza¹⁵. Toteż w świetle ekonomii Nowego Testamentu ta wypowiedź Micheasza nabiera pełniejszej wymowy i słusznie można twierdzić, że zawiera takie sformułowanie, które stanowi załączek nauki o preegzystencji Mesjasza, identyfikowanego z Jezusem Chrystusem.

¹⁵ Tytuł Emmanuela: *'ăbî-'ad* (Iz 9, 5) można przełożyć albo: „ojciec łupu” (w tym przypadku określa Go on jako wodza, który zawsze prowadzi do zwycięstwa), albo też: „odwieczny ojciec” (mówi, że Emmanuel utrwali dynastię królewską na wieki, będzie przyczyną jej wiecznego trwania). W każdym razie tytuł ten ma zupełnie inną treść niż wypowiedź Micheasza.

Godne uwagi są też słowa, że Panujący z Betlejem będzie „paś swój lud” mocą Jahwe, w majestacie imienia Jahwe. Ich oryginalność polega na tym, że Micheasz jest pierwszym prorokiem, który zwraca uwagę na funkcję pasterską zapowiadanego Mesjasza, chociaż funkcji tej nie podaje w formie tytułu¹⁶. Określając jednak władzę Mesjasza-Pasterza, nie odbiega od myśli podanych już przez innych. Wiąże ją więc ściśle z Jahwe, akcentuje jej powszechność i zapowiada, że przyniesie ona pełne bezpieczeństwo poddanym. W trochę innej formie mówiły już o tym wyrocznie o Dziecięciu-Emmanuelu (Iz 8, 23b — 9, 6) oraz pieśń o Potomku Jessego (Iz 11, 1-10), a powtórzą później inni prorocy (np. Jr 23, 5-6; Zach 9, 9-10; Dn 7, 13-14).

Dość zagadkową wypowiedź o „Rodzącej, która porodzi”, wbrew stanowisku niektórych egzegetów (np. J. Coppensa), należy — naszym zdaniem — odnieść do Matki Mesjasza w sensie jednostkowym. Wypowiedź ta, jak to już wyżej było zaznaczone, dowodzi, iż prorok znał wyrocznie Iz 7, 14 i 9, 5, i wydaje się prawie rzeczą pewną, iż do niej nawiązywał. Chociaż zatem myśl ta nie jest własnością Micheasza, jednak ma duże znaczenie. Wskazuje bowiem na jednomyślność proroków mówiących o ziemskim pochodzeniu Mesjasza.

2. Fragment tekstu wyroczni Micheasza, jaki znajduje się w Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa, brzmi:

Ci zaś odpowiedzieli mu:

W Betlejem judzkim, albowiem tak napisał prorok:

A ty Betlejem, ziemio Judy, wcale nie jesteś najmniejsze wśród ksiąząt Judy, albowiem z ciebie wyjdzie Panujący, który będzie paś lud mój, Izraela (Mt 2, 5-6).

Ewangelista umieścił te słowa w następującym kontekście: Magowie, przybywszy do Jerozolimy, pytali o nowo narodzonego króla żydowskiego. Herod posłyszawszy o tym, z motywów, sobie tylko znanych, postanowił zasięgnąć rady pewnych osobistości z sanhedrynu, które stanowiły autorytet w sprawach religijnych. W odpowiedzi przytoczono mu fragment proroctwa Micheasza, poprzedzając go jak zwykle fomulą wprowadzającą w tekst Pisma św. Słowa proroka, które ewangelista włożył w usta członków sanhedrynu, w rzeczywistości są kombinacją tekstów Mich 5, 1 oraz 5, 3 i, jak wielu komentatorów sądzi, 2 Sm 5, 2. Cytat ten bowiem nie odpowiada ściśle ani tekstowi hebrajskiemu (TM), ani też greckiemu przekładowi LXX. Zmiany, jakich dokonał ewangelista, polegają na tym, że brzmienie tekstu jest wyraźnie orientowane w kie-

¹⁶ Por. J. Homerski. *Umiłowany przez Boga Pasterz czasów mesjańskich*. W: *Mesjasz w biblijnej historii zbawienia*. Red. S. Łach i M. Filipiak. Lublin 1974 s. 139-150.

runku urzeczywistnienia się jego treści w Jezusie. Sens wyroczni Micheasza nie został zmieniony, lecz natchniony hagiograf Nowego Testamentu nadał mu wymowę wyraźnie chrystologiczną. Tego rodzaju dostosowywanie tekstu św. daje się wytłumaczyć jedynie intencjami pedagogiczno-katechetycznymi wyznawców nauki Jezusowej, którzy głosząc Chrystusa, chcieli również korzystać z mesjańskich tekstów Starego Testamentu. Owe adaptacje dokonane przez ewangelistę są następujące: γῆ Ἰουδα (= ziemia Judy); LXX: οἶκος τοῦ Εφραθα (= siedziba Efraty). Ewangelista chciał wyraźnie zaakcentować, że Betlejem należy do pokolenia Judy. Pokolenie to bowiem miało w swej tradycji błogosławieństwo prorocze patriarchy Jakuba (Rdz 49, 9-10). W błogosławieństwie tym tak tradycja żydowska, jak i chrześcijańska widziały zapowiedź Króla-Pasterza z pokolenia Judy, którego będą służyć nawet obce narody.

οὐδαμῶς ἐλαχίστη (= wcale nie jesteś najmniejsze; TM ma dosłownie: jesteś zbyt małe, żeby się liczyć; LXX: jesteś najmniejsze). Ewangelista dając silne zaprzeczenie zmienił sens zdania. Przytaczając bowiem proctwo Micheasza po narodzeniu Jezusa-Mesjasza w Betlejem, chciał zwrócić uwagę, że po tym wydarzeniu Betlejem stało się najbardziej znaną i cenioną miejscowością w Judzie.

ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰουδα (= wśród książąt Judy). — Przekład grecki LXX oddał tekst hebrajski dosłownie. Ewangelista natomiast dał własny przekład. Zamiast iść za tekstem oryginalnym i czytać: *'alfê* (= rodów) czytał: *'allûfê*. Wyraz *'alûf* w lm oznacza naczelników rodowych, przywódców klanu.

Następny werset proctwa Micheasza ewangelista przełożył tylko *quoad sensum*, odbiegając od oryginału. W jego przekładzie brzmi on następująco: „albowiem z ciebie wyjdzie Panujący, który będzie pasł lud mój, Izraela”¹⁷. Jeden z rodów w Betlejem wyda Panującego, tj. przywódcę, który będzie pasterzem Izraela. Czasownik *ποιμανεῖ* (= będzie pasł) zdaniem wielu egzegetów został przez ewangelistę zapożyczony z tekstu 2 Sm 5, 2 (LXX), gdzie jest mowa o królu Dawidzie, który w młodości był pasterzem, a później z woli Jahwe rządził (= pasł) narodem wybranym. Czytając tekst ewangelijny, nasuwa się jednak inne przypuszczenie, a mianowicie, że tekst proctwa Micheasza został adaptowany raczej w oparciu o proctwa Ezechiela 34, 23-24 i 37, 24. Istnieje bowiem podobieństwo myśli, łączące perykopę o magach w ewangelii Mateusza (2, 1-11) z wyrocznią Ezechiela o pasterzach (34, 1-31). W jed-

¹⁷ Rzeczownik ἡγούμενος (= panujący) ma swój paralelny odpowiednik w wersecie poprzednim: ἡγεμόσιν (= książęta). Tu tkwi racja, dlaczego temu ostatniemu wyrazowi nie powinno się nadawać znaczenia rzeczowego: miasta (tak *Biblia ty-siąclecia*), lecz **osobowe**.

nym i w drugim wypadku jest mowa o tych, którzy sprzeniewierzyli się swojej misji (źli pasterze u Ezechiela; Herod i przywódca narodu u Mateusza). W obydwu wyroczniach dzięki interwencji Bożej powstaje nowa rzeczywistość, w której pojawia się nowy Pasterz-Król i nowy lud Boży (nowy Dawid i nowi czciciele Jahwe u Ezechiela; dziecię Jezus i adorujący Je magowie u Mateusza).

Powyzsze uwagi na temat komentowanej przez ewangelistę wyroczni Micheasza pozwalają zauważyć, że komentarz ewangelisty opiera się na sensie wyrazowym oryginału Micheasza. Podejmując jednak myśl proroka, ewangelista zestawil ją z wydarzeniami zbawczymi Nowego Testamentu i zobaczył, że zapowiedź Micheasza spełniła się na osobie Jezusa Chrystusa, i to już w Jego dzieciństwie. Dał więc temu wyraz i w oparciu o swój charyzmat natchnienia w nieomylny sposób zinterpretował wyrocznię proroka w sensie chrystologicznym.

Podsumowując wyniki rozważań egzegetyczno-teologicznych nad tekstem Mich 5, 1-5, należy stwierdzić, że perykopa ta ma charakter wyroczni mesjańskiej typu królewskiego. Wchodząc w poczet tego rodzaju obietnic 2. poł. VIII w. przed Chr., pomnaża ich liczbę. Interpretując treść tej wyroczni w sensie mesjańskim wyrazowym, bezpośrednim lub pełniejszym, równocześnie dajemy taki jej wykład, który harmonizuje z sensem chrystologicznym, jaki nadał jej autor Mateuszowej Ewangelii Dzieciństwa¹⁸.

LE „SOVERAIN” DE BETHLEEM
(Interprétation de la péricope Mich 5, 1-5)

Résumé

L'auteur classe le texte Mich 5, 1-5 parmi les promesses messianiques. Il voit son origine à l'époque des dernières années du règne d'Ezéchias, roi de Judée, et il défend son originalité. Le texte reçoit l'interprétation selon le sens messianique; l'énoncé: *miqqedem mim'ôlām* semble parler de la préexistence du Messie. L'expression: *jôlêdâh jâlâdâh* suppose la connaissance de l'oracle Is 7, 14 et 9, 5 et semble désigner — selon l'auteur — la Mère terrestre du Messie — Emmanuel. L'auteur affirme que les oracles Mich 5, 1-5 et Is 11, 1-10 ne présentent pas de rapports de dépendance, tout en se complétant l'une l'autre. Se référant à l'oracle de Michée, l'Évangéliste donne sa propre version du fragment qu'il cite (Mt 2, 6). L'auteur de l'article est d'avis que l'allusion au pasteur ne vient pas du texte 2 Sm 5, 2 mais a plutôt sa source chez Ez 34, 23-24 et 37, 24. Donnant au fragment cité une interprétation christologique, l'Évangéliste enrichi sensiblement le sens de la péricope de Michée.

¹⁸ Por. J. Krejčí. *Cristologia preevangelica*. RiBl 22:1974 s. 125-138; J. Heer. *Der Bethlehemspruch Michas und die Geburt Jesu (Mich 5, 1-3)*. BuK 25:1970 s. 106-109.